

Drugi vatikanski cerkveni zbor in “reforma reforme”

Po koncu Drugega vatikanskega cerkvenega zbora pred skoraj štiridesetimi leti so mnoge katoliške cerkve po svetu trpele zaradi zaviralnega vpliva neuspele liturgične reforme. Šele v zadnjih letih smo opazili premike v smeri izboljšanja situacije z “reformo reforme”.

V tem obdobju se ni pojavila nobena jasna smer v zvezi s tem, kako naj se prenova bogoslužja odraža na področju cerkvene arhitekture. Rezultat tega je bil, da so v imenu Drugega vatikanskega koncila cerkvam dodali mnoge neustrezne inovacije, kar je povzročilo ikonoklazem, izgubo sakralnosti in simbolike, oslabitev hierarhije, klerikalizacijo laikov, zmedo, nejasne ločnice v zvezi z daritvenim in obhajilnim delom maše, prevelik poudarek na skupnostnem vidiku bogoslužja na račun osrednjih kristoloških tem.

Zgrešene vrednote

Različni dokumenti, kot na primer dobro znano besedilo *Okolje in umetnost pri katoliškem bogoslužju*², so veliko pripomogli k širitvi navedenih zmotnih prepričanj. Zato so se po vsem svetu pojavile desakralizacija mnogih lepих cerkva in motnje v delovanju župnijskih skupnosti. Glede na to, da je omenjeno besedilo veljalo za neuradni dokument Ameriške škofovske konference, zelo preseneča dejstvo, koliko verodostojnosti je ta dokument dobil in jo še dobiva po vsej Avstraliji. Nedavno smo bili temu priča v eni izmed cerkva v avstralski pokrajini New South Wales, kjer so župljani dobili posebne brošure (zgoraj navedeni dokument je v le-teh velikokrat navajan

kot splošno priznana referenca), s pomočjo katerih naj bi se informirali o bogoslužju in arhitekturnih spremembah, ki naj bi jih doživela njihova cerkev.

To, da je v omenjenih brošurah občestvo vernikov pojmovano kot “primarni simbol Kristusove navzočnosti”, je tipičen primer zgrešene teologije, saj vsakdo, ki je kdajkoli bral Katekizem katoliške Cerkve, dobro ve, da je Kristus najbolj navzoč prav pod podobo kruha in vina (prim. Katekizem katoliške Cerkve, 1088).

Pri adaptacijah starih cerkva in arhitekturni podobi novih pogosto zasledimo prevelik poudarek na občestvu vernikov, ki naj bi predstavljalo središče znotraj cerkvene stavbe.

Primer tega, kako arhitektura lahko spodbuja bogoslužje, ki je preveč osredotočeno na občestvu vernih, je pred nedavnim zgrajena cerkev v Sydneyu. Cerkev je razporejena v stilu antifone tako, da je en del vernikov obrnjen proti drugemu, kar je zelo podobno kot v Spodnjem domu parlamenta v Canberri. Čeprav je taka razporeditev nekonvencionalna, sama ne predstavlja največjega problema. Osrednji problem leži v (stopničasti) razporeditvi sedežev v stilu predavalnice, ki vernike dvigne nad oltar.

Zaradi te razporeditve se pojavi dvojne posledice. Prvič, ljudje so bolj postavljeni v središče, s čimer se zmanjša ikonski status oltarja med mašo. Če naj bi oltar zares služil svojemu namenu, ne sme biti le preprosto postavljen v središče, ampak mora biti osrednja točka, kamor je usmerjen pogled vernikov. Ogledati si moramo samo glavni oltar

v baziliki Svetega Petra, da bi razumeli, da ne glede na to, iz katere smeri ljudje vstopijo v ta prostor, je oltar s svojim izpostavljenim baldahinom središče celotnega svetišča.

Drugič, zaradi dvignjenih sedežev cerkev bolj spominja na gledališče ali športno dvorano, v kateri ljudje dogajanje bolj aktivno opazujejo, kot pa zares v njem sodelujejo.

Osrednji fokus namenjajo vernikom tudi smernice o liturgičnih spremembah, ki jih vsebuje *Načrt za restavriranje katedrale sv. Patricija v Toowoombi*³ v Avstraliji. V tem načrtu je ponovno poudarjen "skupnostni pristop" k cerkveni arhitekturi. Dokument razpravlja o tem, kako je cerkev potrebno preurediti za "občestvo vernikov, ki je zbrano v molitvi" – kot da cerkev že sama po sebi ni *domus ecclesiae* (dom cerkve, cerkveni dom, op. prev.).

Latinska beseda *ecclesia* (cerkev, op. prev.) ne pomeni le 'občestvo vernih kristjanov'. Beseda izhaja iz grškega izraza *ekklesia*, ki označuje svečani zbor svobodnih, suverenih posameznikov. Beseda pomeni tudi "poklicati" oziroma "pozvati", kar implicira, da obstaja nekdo, ki pokliče, in nekdo, ki je poklican. V krščanski praksi je Bog tisti, ki kliče ljudi, naj ga skupno počastijo pri bogoslužju.

Simboli vere

Naše tradicionalne cerkve so v mnogih pogledih bolj *domus ecclesiae* kot pa nove. Če si ogledamo samo katedralo Svete Marije v Sydneyu, lahko opazimo, kako se plasti zgodovine odražajo v vitražih, kipih in spominskih ploščah, ki ohranjajo živ spomin na mnoge generacije katoličanov, ki so tam častili Boga. Ti simboli vere konceptu *ecclesia* dajejo pravo težo. *Ecclesia* namreč niso samo tisti, ki bivajo na zemlji, ampak tudi tisti, ki že uživajo večno plačilo v nebesih.

Cerkvena stavba pravzaprav ne pripada ljudem, ampak je dar, ki ga Božje ljudstvo daje Bogu. Ljudje so to Božji hišo zgradili zato, da bi v njej častili Boga z vsem dolžnim

spoštovanjem in namenom. Prav zato omejena katedrala Svete Marije ni le simbol (ne upodablja) nebeške realnosti, ampak izraža tudi prizadevanje vernikov na zemlji, da bi skozi generacije častili Boga.

Vse, kar verniki storijo za to, da bi cerkev obogatili, okrasili itd., je narejeno v večjo Božjo slavo. Če bi bila cerkvena stavba zgolj zaradi ljudi, bi velike stroške, ki so vloženi v tako veličastno svetišče, težko upravičili. Cerkev namreč ni zgolj nek kraj, kjer se srečujejo ljudje, ampak predvsem upodablja Sveto mesto; bogoslužje, ki v njej poteka, pa je v prvi vrsti namenjeno dialogu z Bogom.

Sredi sedanje zmede na področju liturgije pa so nekateri cerkveni dostojanstveniki, kot na primer kardinal Ratzinger (sedanji papež Benedikt XVI.) ter msgr. Klaus Gamber in p. Joseph Fessio prek tako imenovanega gibanja "Reforma reforme" Cerkev pozvali, da mora ponovno preučiti nauke in duh Drugega vatikanskega cerkvenega zbora.

Na področju arhitekture so posnemovalci Stevena Schloederja in Duncana Stroika poskušali najti ustrezen arhitekturni izraz za novo razumevanje in pojmovanje liturgične in kulturne tradicije Cerkve. Po drugi strani pa velja, da delo teh dveh arhitektov sporoča, da ni prišlo do ustreznega konsenza v zvezi z ustreznim arhitekturnim izrazom, ki bi bil sad reform Drugega vatikanskega cerkvenega zbora.

Stroik v celoti zavrača načela modernizma, ker so le-ta zakoreninjena v racionalističnih težnjah razsvetljenske filozofije. Namesto tega poskuša ohraniti znak, simbol in tipologijo projektiranja cerkva tako, da upošteva klasični in gotski arhitekturni stil. Vendar pa s tem, ko vso sodobno arhitekturo označi za neustrezno, le-to tudi prikrajša za kakršno koli priložnost za legitimen napredek.

Zakramentalna vloga

Schloeder za razliko od Stroika prizna, da je v sodobni arhitekturi marsikaj dobrega,

pod pogojem, da le-ta ne pozabi na svoj tradicionalni in simbolni izvor. To za Schloederja pomeni, da je potrebno ustvariti dinamično in vitalno arhitekturo, ki je zakoreninjena v tradiciji Cerkve in ki sodobni družbi oznanja Kristusovo učlovečenje.

Monsignor Francis Mannion, ki ga je kardinal Francis George iz Chicaga določil, naj ustanovi nov Liturgični inštitut, verjame, da cerkvena arhitektura "igra" "zakramentalno vlogo". Trdi namreč, da se bliža čas novega obdobja arhitekture, ki ne bo predstavljala "niti anti-moderne vrnitve k tradiciji niti ne logičnega razvoja sodobnih trendov".

Sedaj se torej v prej enotnem svetu moderne arhitekture daje prednost popolnoma novim idejam.

Trenutno ni konsenza v zvezi s tem, kakšne naj bi bile sodobne arhitekturne us-

meritve glede novih cerkva. Nekaj pa je vendarle gotovo: pri gradnji katoliških cerkva modernizem nikoli več ne bo mogel biti sprejet kot legitimen arhitekturni izraz.

Ta nova vizija bo prepričljiva šele tedaj, ko bo arhitektom in umetnikom tradicija ponovno postala navdih pri njihovem ustvarjanju. Po besedah msgr. Manniona, "moramo pri svojem delu vključevati pristne dosežke sodobne liturgične arhitekture, čeprav jih poskušamo preseči tako, da prepoznamo njihove omejitve."

Kako se lahko potem najbolje soočimo s to (arhitekturno, op. prev.) "zmedo"?

V primerih, ko ni podpore s strani župnika ali lokalnega škofa, je težko, če ne celo nemogoče preprečiti, da ne bi prišlo do nepotrebne škode. Primer "prenove" katedrale Svetega Janeza v Milwaukeeju, ki jo je začel

pravkar upokojeni nadškof Weakland, priča o tem, da celo posredovanje Vatikana ne more zaustaviti nepotrebnih renovacij na cerkveni stavbi.

Cerkve lahko najboljše zaščitimo tako, da se zanje (kot sakralne objekte) zavzema več laikov. To je mogoče storiti na več načinov.

Prvič, cerkev je potrebno v prvi vrsti obravnavati kot Božji tempelj, ne pa kot kraj zbiranja pripadnikov določene skupnosti; ljudje pa morajo to zavedanje odražati s svojim obnašanjem.

Drugič, katoličani moramo poznati teologijo cerkvene arhitekture in vedeti npr., kaj predstavlja oltar, kam je potrebno postaviti tabernakelj ali zakaj se uporabljajo klečalniki.

Veliko ljudi seveda nima časa brati in interpretirati vseh pomembnih cerkvenih dokumentov. Vseeno pa obstajajo dela avtorjev, ki so si za to vzeli čas. *Arhitektura v skupnosti*¹, delo Stevena Schloderja, je zelo tehten prispevek k tej problematiki: bralec lahko veliko izve o cerkveni arhitekturi; avtor ponovno vzpostavi zakramentalno in simbolno razumevanje bogoslužja in arhitekture.

Tretjič, župljani, ki so informirani o teologiji cerkvene arhitekture, ne smejo čakati na to, da se pojavijo ikonoklasti. Takoj ko nek župljan bolje razume cerkveno arhitekturo, naj to svoje znanje posreduje ostalim župljanom. To naj stori tako, da naj se o tem posvetuje z župnikom in morda se o tem pripravi več informativnih brošur ali pa krajših oznanil s prižnice.

Pravzaprav ne škodi, če vernike spodbujamo k večjemu zavedanju o sakralni naravi župnijske cerkve in elementov v njej. Tako bodo ljudje z globljim razumevanjem prisostvovali svetim skrivnostim, ki so jim priča pri bogoslužju.

Informacijska družba

V današnji informacijski družbi je znanje moč. Če se v župniji pojavijo ikonoklasti in tam promovirajo svoje nazore o skupnosti, moramo vedeti, kako naj ukrepamo, preden le-ti s svojo ideologijo preslepijo nepoučene.

Četrtrič, ne jemljite vsega, kar pravijo liturgiki, čisto dobesedno. Pogosto problem ni toliko v tem, kaj le-ti izrečejo, ampak v tem, česa *ne* povedo. Če oltarju pravijo "sveta miza", to popolnoma drži, saj oltar *je* Gospodova miza, okoli katere se zbira občestvo vernikov. Vendar pa to ni *zgolj* miza; je tudi daritveni oltar - mesto, kjer se srečata nebo in zemlja v globoki evharistični skrivnosti.

Navsezadnje moramo tudi sami poskrbeti, da bodo naša svetišča res vredna Božje navzočnosti. To se lahko zgodi edinole, če bo še večje število katoličanov cerkve razumelo na globlji teološki, kulturni, zgodovinski in simbolni ravni.

Dokler se to ne bo zgodilo, bodo arhitekturne podobe novih cerkva in prenove že obstoječih cerkvenih stavb še naprej povzročale žalost in zmedo na pastoralni ravni, poleg tega pa bodo tudi izkrivile avtentično sporočilo Drugega vatikanskega koncila.

Prevedla Brigita Retar

1. Sidney Rofe je zaposlen v podjetju WIM v Brisbanu, kjer se ukvarja z arhitekturno podobo katoliških cerkva. Trenutno zaključuje pisanje doktorske disertacije z naslovom *Teologija cerkvene arhitekture* na Fakulteti za tehnologijo v Queenslandu.
2. *Environment and Art in Catholic Worship* (EACW), delo ni prevedeno v slovenščino (op. prev.).
3. *Conservation Plan for St. Patrick's Cathedral*, delo ni prevedeno v slovenščino (op. prev.).
4. *Architecture in Communion*, delo ni prevedeno v slovenščino (op. prev.).